

อิเหนา : เพราะรักจึงรัก

นิตา มีสุข*

เมื่อพูดถึงพระเอกในวรรณคดีไทย แม้ว่าภาพโดยรวมจะทำให้คิดถึงพระเอกแบบฉบับคือ รูปงาม มีความสามารถ เก่งทั้งรบและเก่งทั้งรัก แต่พระเอกทั้งหลายก็เป็นเช่นบุคคลในชีวิตจริง แต่ละคนย่อมจะมีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันออกไป

พระเอกในดวงใจผู้อ่าน เป็นที่รู้จักกว้างขวาง มีหลายคน พระเอกที่เป็นคนธรรมดา ก็เช่น ขุนแผน จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังเรื่องความมีเสน่ห์ เจ้าชู้ ผู้หญิงหลงใหล จนมีผู้สร้างเป็นพระเครื่องไว้บูชาเพื่อให้มีเสน่ห์เช่นเดียวกับขุนแผน ไกรทอง จากเรื่องไกรทอง ผู้มีความสามารถลงมือฆ่าสลัดวันถึงในถ้ำได้น้ำได้ แถมยังได้นางจะเข้ชื่อวิมลามาเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง พระเอกที่เป็นกษัตริย์ เช่น พระลอ จากเรื่องพระลอ ผู้มีรูปโฉมงดงามขนาด “ร่ายรูปอินทรีหยาดฟ้า มาอ่องคโหล้า แล่งให้คนชม แลดู” และข่าวความงามนี้เองที่เป็นเหตุให้พระเพื่อน พระแพงอยากเห็น ทำเสน่ห์ให้ติดตามไปเมืองสรองและที่สุดก็ต้องเอาชีวิตไปทิ้งเสียที่นั่น พระอภัยมณี จากเรื่องพระอภัยมณี กษัตริย์ผู้เรียนวิชาเป่าปี่ เพื่อพิสูจน์ว่า “อันดนตรีมีคุณทุกอย่างไป ย่อมใช้ได้ดังจินดาคำบุรินทร์” หรือ พระราม จากเรื่องรามเกียรติ์ ผู้เป็นกษัตริย์นักบริหาร จนกระทั่ง อิเหนา จากเรื่องอิเหนา พระเอกรูปงามความสามารถสูง และมีเมเหล่ถึง 10 องค์

ถ้าหากันด้วยเรื่องรูปร่างหน้าตาของพระเอกอาจจะไม่แตกต่างกันนักเพราะต่างก็มีรูปลักษณะเป็นที่ต้องตาต้องใจทั้งสิ้น

ว่าด้วยฝีมือในการต่อสู้ ก็เก่งกล้าสามารถไม่แพ้กัน

แต่ถ้าว่าด้วยความดีอื่น เห็นจะไม่มีใครเทียบได้กับอิเหนา ความดีอื่นของอิเหนาเป็นความดีอื่นที่เกิดจากความรักหรือความหลงในความรักของอิเหนา แถมผู้ที่เกี่ยวข้องยังมีส่วนสนับสนุนให้อิเหนาดีมากขึ้นไปอีก ก่อนจะกล่าวถึงความดีอื่นของอิเหนา ก็ต้องเล่าถึงความเป็นมาที่ส่งเสริมให้อิเหนาไม่กลัวใคร เสียก่อน ประการแรกคือมีกำเนิดดี เริ่มตั้งแต่ก่อนอิเหนาจะประสูติ เกิดอัศจรรย์ถึง 7 วัน ความว่า

พสุธาสะเทือนเลื่อนลั่น

เป็นควันตลบทั้งเวหน

มิดมิดปิดแสงพระสุริยน

ฟ้าลั่นอึงอลนภาลัย

แลบพวยเป็นสายอินทธรณู

สักครู่ก็เกิดพายุใหญ่

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ไม่ไล่ล่อลุ่มระทมไป	แล้วฝนทำใหญ่ตกลงมา
เปรี้ยงเปรี้ยงเสียงฟ้าฟาดสาย	แต่มิได้อันตรายจักฝ่า
เย็นทั่วผูลงราษฏรประชา	ทั้งเจ็ดทิวาราตรี
	(เล่ม 1 หน้า 14)

ครั้นประโคมเตรสซังเมื่ออิเหนาประสูติ อัครจรรยเหล่านั้นก็หายไปทันที ดังความว่า

ชาวประโคมก็ประโคมเตรสซัง	พร้อมพรังจำเรียงเสียงประสาน
อันอัครจรรยซึ่งบันดาล	ก็อันตรธานทันใด
	(เล่ม 1 หน้า 18)

เหตุอัครจรรยครั้งนี้เกิดในวงกว้าง เมืองต่างๆ ทั้งวงศ์เทวัญและเมืองระตูต่างหาผู้รู้มาทำนาย จนทราบว่า “... ผู้มีเดชลงมาจากสวรรค์ เป็นโอรสท้าวกุเรปัน ...” ทุกเมืองต่างนำของมาทำขวัญอิเหนา

นอกจากกษัตริย์เมืองต่างๆ แล้ว องค์อัญญาเดหว่าซึ่งเป็นอัยกายังได้เนรมิต “กริชแก้วสุรกันต์” จารึกนามมาวางไว้ให้ที่ข้างตัวอิเหนาด้วย ชื่อที่องค์อัญญาเดหว่าประทานให้คือ

ชื่อหยั่งหยั่งหนึ่งหรีดอินดรา	อุตถกัณสำหรับปาดี
อิเหนาเองหยั่งดาหลา	เมฆะตาริยะกัณดั่งสุรศรี
ดาหยั่งอริราชไพร่	เองกะนะกะหรีกุเรปัน
	(เล่ม 1 หน้า 23)

ในฐานะที่เป็นวงศ์เทวัญและเป็นโอรสของท้าวกุเรปันซึ่งเป็นพี่คนโต อิเหนาจึงได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี มีพี่เลี้ยงซึ่งต่างก็เป็นบุตรของเสนามนตรีผู้ใหญ่คอยดูแลให้ความช่วยเหลือตามประเพณี 4 คน มีตำแหน่งเป็น ยะรุเดะ ปุนตา กระตะดาหลา และประสันตา

ประการที่ส่องรูปร่างหน้าตาดี อิเหนาเป็นผู้ที่มีรูปร่างหน้าตาดีตั้งแต่เกิด ดังความว่า

พิศโฉมลูกยาลาวณย์	สารพันงามสิ้นทั้งอันทรี
ดำแดงแน่นเนื้อนวลผจง	นารักรูปทรงสงศรี
	(เล่ม 1 หน้า 18)

เมื่อเจริญวัย อายุได้ 15 ปี อิเหนายังงามขึ้น ดังความว่า

ปรีดีเปรมเกษมสุขทุกทิวา	จนจำเริญชนมาสิบห้าปี
งามรับสรรพสิ้นสรรพางค์	ยิ่งอย่างเทวาในราศี
ทรงโฉมประโลมใจนารี	เป็นที่ประดิดพิศผูกพัน
	(เล่ม 1 หน้า 30-31)

ความงามของอิเหนานั้น สามารถทำให้ประชาชนชาวดาหาเสื่อมความเคียดแค้นที่อิเหนาไปหลงรักจินตะหรา ตัดขาดจากบุษบาซึ่งเป็นพี่รักของชาวเมืองดาหา ดังความว่า

ครั้นเห็นพระองค์ทรงม้ามา	ที่แคนขัดอัยยาก็ลืมนไป
บ้างตั้งดาพินิจพิศวง	ตะลึงแลรูปทรงหลงไหล
บ้างบังคมชมโฉมภูวนาย	ความงามกระไรเหมือนเทวา

(เล่ม 2 หน้า 147)

ประการที่สาม มีฝีมือ อิเหนาศึกษาศิลปศาสตร์สำหรับกษัตริย์ และเฝ้าฝึกปรีดฝีมือสม่ำเสมอ ดังความว่า

อันศิลปศาสตร์สำหรับกษัตริย์	ทุกสิ่งสารพัดหัดหา
รำกริชวรากระบี่ช่ออาชา	ศึกษาซ่อมเล่นไม่เว้นวัน

(เล่ม 1 หน้า 31)

ชื่อเสียงของอิเหนาจรจาย ดังที่ฤๅษีสังปะติเฆงกล่าวถึงอิเหนาว่า

คืออิเหนาสूरวงศ์เทวา	โอรสาองค์ท้าวกูเรปัน
ใครอาจหาญต้านต่อรฤทธิ	จะสุดสิ้นชีวิตอาสัญ

(เล่ม 1 หน้า 16)

การที่อิเหนาเกิดในชาติตระกูลสูง รูปร่างหน้าตาดี ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี มีวิชา มีฝีมือ หมั่นฝึกซ้อมอาวุธ ร่วมกับพี่เลี้ยงและมหาดเล็กซึ่งเติบโตมาด้วยกัน ทำให้อิเหนาเป็นชายหนุ่มที่พร้อมไปทุกอย่าง เป็นที่รักของทุกคนที่เกี่ยวข้อง สิ่งเหล่านี้ส่งเสริมให้อิเหนาเกิดความมั่นใจในตนเอง ความมั่นใจนี้ส่งผลออกมาให้อิเหนาเป็นพระเอกที่ดื้อรั้นยิ่งกว่าพระเอกคนใด ๆ อย่างไม่รู้คิด ความดื้อรั้นของอิเหนาเป็นความดื้อรั้นที่เกิดจากความรักทั้งสิ้น

ความดื้อรั้นครั้งแรกที่แสดงออกอย่างชัดเจนคือดื้อรั้นที่จะได้จินตะหมาเป็นคู่ทั้ง ๆ ที่ตนเองมีบุษบาเป็นคู่หมั้นอยู่แล้ว เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่ออิเหนามาปลงศพพระอัยยกาที่เมืองหมันหย้า พบจินตะหมาแล้วหลงรักไม่ยอมกลับกูเรปัน ปาเตะซึ่งเป็นเสนาผู้ใหญ่ของกูเรปันทัดทานก็ไม่เชื่อฟัง ดังความว่า

บัดนั้น	ปาเตะตกใจตะลึงหลง
จึงทูลเล่าโลมพระโหมยง	พระบิดงศ์กำชับรับสั่งมา
การพระศพเสร็จสรรพให้กลับไป	ปานนี้ภูวนายจะคอยหา

(เล่ม 1 หน้า 93)

อิเหนาไม่พอใจที่ปาเตะขอให้กลับกูเรปัน แต่ไม่ตอบคำเพราะเกรงใจปาเตะ แต่แสดงกิริยาให้รู้ว่าไม่ต้องการให้ใครมากวนใจ โดยการหันหน้าหนี แล้วอ้างว่าต้องการบรรทม แล้วแกล้งหลับความว่า

พระผินผันหันพักตร์เมินหนี	แล้วหยิบผ้ามาคลี่คลุมหม
พลางสะท้อนถอนถ้อยระบายลม	แกล้งทำเหมือนบรรทมหลับไป

(เล่ม 1 หน้า 93)

ในที่สุดปาเตะต้องแจ้งข่าวมายังเมืองกูเรปัน ท้าวกูเรปันให้มีหนังสือคำสั่งของประโหมสุหรีแจ้งอิเหนาไปว่า ประโหมสุหรีต้องการเห็นหน้าอิเหนาก่อนคลอด เพราะอาจเสียชีวิตในการคลอดบุตร ขอให้อิเหนารับกลับเมืองกูเรปัน

ในเจ็ดวันและแถมท้ายว่าถ้ามาไม่ทันก็ไม่ต้องการให้มาแล้ว ข้อความในสารหนักแน่น อิเหนาไม่กล้าบิดพลิ้ว ดังความว่า

เห็นอาการเจ็บจนอยู่เนื่องนิตย์	ให้หนักจิตที่จะคลอดโอรสา
เกลือกจะอันตรายวายชีวา	ไหนเลยลูกยาจะเห็นใจ
จงเร่งกลับมายังธานี	แต่ในเจ็ดราตรีให้จงได้
แม้ช้ากว่าที่กำหนดไว้	ถึงจะมาก็ไม่ต้องการ

(เล่ม 1 หน้า 101)

เมืองทั้งสองอยู่ห่างกัน ระยะเวลาเดินทาง 15 วัน การที่กำหนดเวลาไว้เจ็ดวัน เป็นการแสดงเจตนาให้เร่งรีบเดินทาง ให้เห็นว่าเป็นการด่วน อย่างไรก็ตามกว่าอิเหนาจะกลับมาถึงกูเรปัน ประไหมสุหรีก็คลอดวียะดาแล้ว ครั้งที่สองเมื่ออิเหนารู้อ้าวว่าท้าวกูเรปันให้ไปนัดหมายวันอภิเษกกับบุษบายิ่งร้อนใจ คิดหาทางบิดพลิ้วเพราะไม่ต้องการอภิเษกกับบุษบา ในที่สุดอิเหนาก็หาทางออกโดยคิดจะออกจากกูเรปันแล้วลอบไปกรุงหมันหย้า ความว่า

อย่าเลยจะทูลลาไปเล่นไพร	แต่พอได้ออกจากกรุงศรี
แล้วจะไปหมันหย้าธานี	ให้สมที่จินดาอาวรณ์

(เล่ม 1 หน้า 132)

ความนี้ที่พี่เลี้ยงรู้อยู่แต่ก็เป็นที่ใจปิดบังความไว้ อิเหนาจึงสามารถเดินทางออกจากเมืองกูเรปัน แล้วปลอมตัวเป็นชาวป่าเดินทางไปทางภูเขาปะราปีแล้วเปลี่ยนเส้นทางไปยังเมืองหมันหย้าเพื่อไปหาจินตะหรา เมื่อเข้าเมืองหมันหย้าแล้วอิเหนาให้หาเสนีผู้ใหญ่ทั้งสี่เพื่อนำของถวายเป็นการสู่ขอจินตะหรา โดยกล่าวว่า

จึงว่าท่านช่วยร้อนเราสักครั้ง	ให้สำเร็จเสร็จดังจินดา
อย่าให้เสียการรำคาญเคือง	อายุแก่ชาวเมืองหมันหย้า
เพราะความรักจึงหักหาญมา	ก็ยอมแฉ่งกิจจาอยู่ด้วยกัน

(เล่ม 1 หน้า 213)

ข้างท้าวหมันหย้า ในใจจริง ๆ แล้วเต็มใจยกจินตะหราให้อิเหนา แต่ไม่กล้ารับของที่อิเหนาส่งเข้ามาถวาย เนื่องจากเกรงท้าวกูเรปันและประไหมสุหรีจะกริ้วว่ารู้เห็นเป็นใจ เสนีผู้ใหญ่จึงขอให้รับแต่ของที่ถวายและถวายคำแนะนำว่าไม่จำเป็นต้องยกจินตะหราให้ ท้าวหมันหย้าตอบเสนีผู้ใหญ่ว่า

สองพระองค์ทรงทราบเนื้อความเข้า	จะโทษเราผู้ใหญ่ว่าคบหา
แม้หมักมั่วจะติฉินนินทา	จะห้ามทวงจินตะหราไว้โย
ทั้งนี้ก็ตามแต่น้ำจิต	พระนัดดาจะคิดแก้ไข
จะมาพูดกับเราไม่เข้าใจ	แล้วอย่าให้ความผิดมาถึงกัน

(เล่ม 1 หน้า 215)

หลังจากท้าวหมันหย้ารับของถวายของอิเหนาแล้ว อิเหนาก็เข้าห้องจินตะหรา การลอบเข้าห้องจินตะหรานี้เป็นการเดินเข้าไปโดยไม่ได้อำนาจ พระพี่เลี้ยงนางกำนัลต่างหลีกเลี่ยงออกไป เปิดโอกาสให้อิเหนาพบกับจินตะหราในห้องของนางอย่างสะดวก ความส่วนนี้มีคำพูดของอิเหนาที่แสดงความดีใจอยู่หลายตอน ดังนี้

อิเหนาเข้าห้องจินตะหราโดยไม่ผ่านการอภิเษกเป็นการกระทำที่ไม่สมควร อิเหนาให้เหตุผลเพื่อแสดงว่าที่เข้ามานั้นสมควร ไม่ผิด โดยกล่าวว่า ที่เข้ามาหานางก็เพราะรักนางมากและพระบิดา มารดาของนางก็ทราบดี ดังความว่า

ซึ่งรุกรานหาญหักเข้ามา	ก็เพราะแสนเสนหามารศรี
ถึงบิดุเรศมารดาของนารี	ก็ย่อมทราบคดีอยู่เต็มใจ

(เล่ม 1 หน้า 220)

ครั้นจินตะหากล่าวตอบอิเหนาว่า อิเหนาจะรักนางไปสักกี่วัน ด้วยมีบุษบาซึ่งเป็นวงศ์เทวัญด้วยกันเป็นคู่หมั้นอยู่แล้ว แต่ตนเองเป็นบุตรระตู่ ไม่คู่ควร แม้ความนี้รู้ไปถึงท้าวกูเรปันและองค์ประโหมสุหรีจะมีโทษ อิเหนาตอบข้อข้องใจทั้งสามข้อได้อย่างรวดเร็วคือ ข้อแรก อิเหนารักนางมากถึงได้พยายามวางอุบายต่างๆ จนมาพบนาง และตั้งใจจะเสียนางให้เป็นใหญ่กว่านางใด ข้อที่สอง แม้ท้าวกูเรปันจะโกรธก็จะยอมรับโทษ จะไม่ยอมจากนางไปเมืองดาหา ดังความว่า

ที่ตั้งใจสุจริตจิตใจ	ว่าจะเสี่ยงโฉมยงให้เป็นใหญ่
แม้ไม่มีสมดังจิตที่คิดไว้	อันนางอื่นพี่ไม่ไยดี
ถึงศรีปัดหราชจะกริ้วโกรธ	ลงโทษก็จะรับใส่เกศ
จะอยู่ชมสมสู่นางเทวี	อันดาหาธานีพี่ไม่ไป

(เล่ม 1 หน้า 221)

ความตอนนี้นี้อ่อนความไว้ว่า “แม้ไม่มีสมดังจิตที่คิดไว้” เพราะบอกเพียงว่า ถ้าไม่ได้จินตะหาก็จะไม่สนใจหญิงอื่น แต่ไม่ได้บอกว่าเมื่อได้นางแล้วจะเป็นเช่นใด

ส่วนข้อที่สามชี้แจงเรื่องศักดิ์ของนาง อิเหนากล่าวเพื่อให้นางพอใจว่า

ข้อซึ่งต่ำช้าบรรดาศักดิ์	น้องรักอย่าว่าหาควรไม่
อันนางบุษบาใจ	ก็ได้เป็นน้องของพี่ยา
ถึงตัวของเจ้าก็เป็นน้อง	ทั้งสองจะกระไรกันหนักหนา

(เล่ม 1 หน้า 221-222)

การกล่าวเช่นนี้เป็นกรกล่าวโดยอ้างถึงความสัมพันธ์กับอิเหนาว่าทั้งสองต่างก็เป็นน้องไม่มีอะไรแตกต่างกัน เป็นการพูดเพื่อให้จินตะหราพอใจ เพราะในความเป็นจริง จินตะหราเป็นระตู่ ส่วนบุษบาเป็นวงศ์เทวัญฐานะทางสังคมย่อมไม่เท่ากันอยู่แล้ว อันที่จริงอิเหนาก็คิดถึงความเป็นระตู่ของจินตะหราอยู่เสมอ ดังที่อิเหนาเอาความเป็นระตู่ของจินตะหราไปอธิบายกับบุษบาครั้งที่บุษบาไปไหว้พระปฏิมาและเมื่ออยู่ในถ้ำกับบุษบาด้วย

ความดีร้ายของอิเหนาครั้งที่อิเหนาหลงรักจินตะหรา ทำให้อิเหนาต้องวางอุบายเพื่อให้ได้นาง แต่ก็ยังเป็นเพียงหาทางหลบเลี่ยงท้าวกูเรปันและองค์ประโหมสุหรีเท่านั้น ส่วนทางเมืองหมันหย้า ท้าวหมันหย้าแอบให้ความสนับสนุนแม้จินตะหราซึ่งตอนแรกไม่ยินยอมก็เป็นเพียงการไม่ยินยอมตามประสาหญิง เพราะในใจจริงนางก็หลงรักอิเหนา ความดีร้ายของอิเหนาที่ต้องการได้จินตะหราจึงบรรลุผลได้ไม่ยากนัก

แต่หลังจากอิเหนาเห็นบุษบา อิเหนาหลงรักบุษบาจนลืมตัว ความรักครั้งนี้มีอุปสรรคมากมาย เริ่มตั้งแต่บุษบาเองทั้งโกรธ ทั้งแค้น ไม่อยากพบอิเหนาเพราะอิเหนาทำให้นางอับอายและต้องตกเป็นคู่หมั้นของจรงกา ท้าวดาหาบิดาของ

บุษบาซึ่งเป็นวงศ์เทวัญด้วยกันโกรธเพราะเท่ากับถูกดูหมิ่นและจำต้องยกบุษบาให้จรกด้วยความแค้นใจ ท้าว
กุเรปันเองก็โกรธที่ทำให้เสียวาจา ละอายใจต่อท้าวดาหาซึ่งเป็นน้อง สงสารบุษบาซึ่งเป็นหลาน อิเหนาจึงแทบไม่มี
ใครที่พอจะช่วยเหลือได้ มีเพียงสียะตราซึ่งเป็นน้องชายของบุษบาซึ่งยังเป็นเด็กให้ความช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ
ตามประสาเด็กซึ่งยังเข้าพระราชฐานชั้นในได้อย่างสะดวก อิเหนาจึงต้องใช้ความสามารถมากเป็นพิเศษ และ
เนื่องจากความดีอันของอิเหนาซึ่งมีมากกว่าตัวละครใด ๆ ทำให้ในที่สุดก็ได้บุษบามาครอบครอง

ความดีครั้งที่สองของอิเหนาเริ่มต้นตั้งแต่เห็นบุษบาแล้วก็หลงใหล ถึงกับขับเพลงหน้าพระที่นั่ง เมื่อท้าวดาหา
ถามว่าจะยกทัพกลับเมื่อใด อิเหนาได้แจ้งว่าจะอยู่พักไพร่พลสักสามวัน แต่อิเหนาเห็นบุษบาแล้วเกิดความหลงใหล
บุษบาไม่ยอมกลับ จึงจำเป็นต้องต้องหาวิธีที่จะไม่กลับอยู่หลายครั้ง

เริ่มแรกอิเหนาแน่ใจว่าเมื่อเสร็จศึก พักไพร่พลตามสมควรแล้ว ท้าวดาหาน่าจะถามถึงเรื่องการยกทัพกลับ
จึงเตรียมหาคำตอบของการยืดเวลากลับ โดยอิเหนาส่งทหารไปกะหมังกุหนิง เพื่อเก็บรับข้าคนสิ่งของกลับมา
ยังกรุงดาหา ดังความว่า

ซึ่งทูลว่าจะอยู่สามวัน	จะผ่อนผันให้นานออกจนได้ ลาฯ
จึงดำรัสตรัสสั่งเสนา	พรุ่งนี้จงคุมพลอาสา
ไปกะหมังกุหนิงพารา	ตรวจตราสิ่งของทั้งปวง
แต่บรรดาพวกเผ่าเหล่าระบัด	จงรีบราชกวาดส่งมาเป็นหลวง
ทั้งเสนาโยธาทุกกระเทรว	ให้เข้าควรวัดรายบัญชีมา
	(เล่ม 2 หน้า 164)

ความที่อิเหนาคิดไว้เป็นจริง เมื่ออิเหนาเข้าเฝ้าท้าวดาหาหลังจากสามวันที่กำหนดแล้ว ท้าวดาหาก็ตัดเป็น
เชิงให้อิเหนายกทัพกลับไป โดยชี้แจงว่าไพร่พลจะเหนื่อยยาก ลำบากโดยไม่จำเป็น ความว่า

การศึกก็สำเร็จเสร็จสรรพ	เมื่อไรเจ้าจะกลับไปราชฐาน
จะยบยั้งอยู่โยให้เนิ่นนาน	ป่วยการรื้อพลสกลไกร
	(เล่ม 2 หน้า 165)

อิเหนาจึงสามารถอ้างเหตุผลได้ว่า คอยไพร่พลที่ส่งไปกะหมังกุหนิงกลับมาเสียก่อน เมื่อมาพร้อมกันแล้ว
จึงจะเดินทางกลับ

ต่อมาเมื่อกองทัพกลับจากกะหมังกุหนิงแล้ว อิเหนาเอาเครื่องบรรณาการถวายแด่ท้าวดาหา ท้าวดาหาไม่รับ
อิเหนาจึงขอมอบให้บุษบาและสียะตราแทน การถวายเครื่องบรรณาการเช่นนี้ ท้าวดาหาน่าจะคิดเช่นเดียวกับ
ท้าวหมันหย้า คือถือเหมือนเป็นการส่วย ซึ่งเมื่อครั้งที่อิเหนาขอเงินตะหราชครั้งแรกๆ ท้าวหมันหย้าไม่กล้ารับเพราะ
เกรงท้าวกุเรปันจะกริ้วแต่ในที่สุดก็รับและพูดถึงเรื่องที่อิเหนาจะเข้าห้องจินตะหราซึ่งจะทำให้ท้าวกุเรปันโกรธ อิเหนา
ต้องหาทางแก้ไขเอาเอง ท้าวหมันหย้าไม่รู้

เมื่อท้าวหมันหย้ารับของส่วยของอิเหนาแล้ว อิเหนาก็เข้าห้องจินตะหรา เพราะถือว่าเป็นการเปิดทางให้ แต่
ครั้งอิเหนาถวายเครื่องบรรณาการแก่ท้าวดาหา การครั้งนี้ไม่สำเร็จดังเช่นที่ถวายท้าวหมันหย้า ท้าวดาหาของ
บรรณาการนั้นให้แก่บุษบาและสียะตรา ส่วนอิเหนาก็ไม่เคยได้ใกล้ชิดกับบุษบาเลยจึงร้อนรน ยิ่งท้าวล่าสำมาขอให้

ท้าวดาหาคำหนดวันอภิเษกบุษباกับจรรกาแล้วยิ่งทรนทรายต้องวางแผนต่าง ๆ นานา

เมื่ออิเหนาเข้าเฝ้าท้าวดาหาล้างจากถวายบรรณาการแล้ว ท้าวดาหาถามอีกว่าเมื่อใดจะกลับ อิเหนาคิดอยู่
ช้านานจนในที่สุดก็คิดได้จึงตอบว่าจะตามเสด็จไปไชยน์ที่ภูเขาวิลิตมาหรราก่อนแล้วจึงกลับ ดังความว่า

แต่บังคมก้มหน้านั่งอยู่	เป็นครุจึงทูลขึ้นได้
จะอยู่ไปไชยน์ด้วยภูวไนย	กลับมาจึงจะไปพารา
	(เล่ม 2 หน้า 180)

ต่อมาเมื่ออิเหนาได้ออกกลับบ้านเมืองได้สำเร็จ อิเหนาก็ต้องจะได้บุษบาเป็นคู่ ครั้นนี้ยากเย็นกว่าคราว
จินตะหามากนัก เริ่มแรกก็อาศัยสียะตราเป็นสื่อ ขอขนามากครั้งแรกบุษบาคิดว่า สียะตราขอก็ให้ แต่พอครั้งที่
สอง บุษบาไม่พอใจจึงคายทิ้งเสีย ร้อนถึงมะเดหวีดูบุษบาว่าไม่รักน้อง สียะตราจึงได้ขานหมากของบุษบาถวายอิเหนา
หรือวางอุบายให้สียะตราเปิดม่านรถทรงออกมาเพื่ออิเหนาจะได้เห็นบุษบา เป็นต้น

ครั้งที่อิเหนาตามเสด็จท้าวดาหาไปไชยน์เป็นเวลาที่ยอิเหนาใช้ความพยายามที่จะให้ได้บุษบามาเป็นคู่อย่าง
สุดความสามารถ เพราะเป็นเวลาที่ยออกมาจากวัง มีโอกาสหลายครั้ง เนื่องจากเป็นป่าเขาวิลิตมาหรราก่อนไม่ใช่
พระราชฐานชั้นในซึ่งไม่สามารถเข้าออกได้ตามใจ

ความพยายามของอิเหนาเริ่มด้วยอิเหนาแสร้งเขียนจดหมายเกี่ยวพาราสีบุษบา ใช้ถ้อยคำไม่สุภาพ ใส่เรือน
กิ่งไม้ ปั้นดินเป็นตุ๊กตาเด็ก ถือสารลอยน้ำไปให้บุษบา ทำที่เป็นสารจากจรรกา แล้วกลับไปพลับพลา กำชับให้ทุกคน
เงียบ แล้วเข้าห้องเพื่อให้เข้าใจว่ากำลังบรรทม เมื่อสมันมาสืบความจึงพบว่าพลับพลาของอิเหนาเงียบเชียบ ทหาร
ซึ่งรักษาการณ์อยู่แจ้งว่าอิเหนาบรรทมหลับอยู่ ส่วนพลับพลาจรรกากำลังคุยเล่นเจรจากันครึกครื้น ทำให้ทุกคนเชื่อ
ว่าเป็นสารจากจรรกาจริง ๆ คนที่ไม่ชอบจรรกาอยู่แล้วยิ่งรังเกียจจรรกายิ่งขึ้น

ต่อมาอิเหนาไปพบยุบลค่อมซึ่งรับอาสาหาดอกปะหนัน หาดอกไม้ไม่ได้หลงทางร้องไห้อยู่ อิเหนาจึง
หาดอกปะหนันให้แล้วพามาส่ง แต่ได้ลอบเขียนสารมากับดอกปะหนัน ความในสารประชดประชันเรื่องจรรกาไม่คู่ควร
กับบุษบาแต่นางกลับพอใจ ความตอนนี้งานกันไว้ไว้ไป โดยเฉพาะตอนที่ว่า

เมื่อยืมเหมือนหลอกหยอกเหมือนขู่	ไม่ควรคู่เคียงพิศตรัสสมครสมาน
ดังกากาชาติข้าสาธารณ์	มาประมาณหมายหงส์พงศ์พระยา
แม่นแผ่นดินสิ้นชายที่พึงเชย	อย่ามีคู่เสียเลยจะดีกว่า
พี่พลอยร้อนใจแทนทุกเวลา	ฤาสนาน้องจะต้องกัน
	(เล่ม 2 หน้า 221)

บุษบาอ่านสารแล้วก็โกรธอิเหนามาก เพราะการที่ตนต้องเป็นคู่หมั้นของจรรกาเพราะอิเหนาไม่ยอมมาเข้าพิธี
อภิเษกเนื่องจากไปหลงรักจินตะหราแล้วอิเหนายังมากล่าวประชดอีก นางจึงฉีกสลิปปะหนันทิ้งเสีย พี่เลี้ยงนำกลีบ
ดอกไม้มาต่อกันอ่านได้ใจความก็ทราบว่าเป็นฝีมือของอิเหนา ต่อมาอิเหนาเห็นบุษบานั่งนิ่งไม่เลือกดอกไม้ก็อยากให้นาง
เห็นหน้า จึงฉวยกริชไปทางบุษบา แสงสะท้อนจากกริชสว่างจ้าดังสายฟ้าวาบเข้าตาบุษบา บุษบาตกใจ หวิดร้อง
สลบลบ พี่เลี้ยงห่วงใจเพราะเชื่อว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับอิเหนาจึงเชิญเสด็จกลับพลับพลา

ตกตอนเย็น มะเดหวีชวนบุษบาไปไหว้พระปฏิมาเพื่อถามเรื่องคู่ของบุษบาเนื่องจากขณะนั้นบุษบาเป็น
คู่หมั้นของจรรกา กำลังจะเข้าพิธีอภิเษก อิเหนาก็ไม่ยอมกลับบ้านเมืองทั้งไม่กลับไปหาจินตะหราแสดงกริยาให้ทุกคนรู้

ว่าหลงใหลบุษบา มะเดหีพาบุษบาเข้าไปแต่ลำพัง มีเพียงพี่เลี้ยงใกล้ชิดเท่านั้นที่เข้าไปข้างใน อิเหนาซึ่งแอบอยู่หลังองค์พระปฎิมา สวมรอยเป็นพระปฎิมาตอบว่านางเป็นเนื้อคู่กับอิเหนาถ้าได้กับจรกาแล้วจะอันตรายเพราะจรกาไม่ใช่วงศ์เทวัญ ครั้นมะเดหีให้บุษบาถามเรื่องที่อิเหนาไม่รักบุษบา กลับไปเลี้ยงจินตะหราทำให้ได้รับความอับอาย อิเหนาซึ่งแอบอยู่หลังพระปฎิมาก็แก้ว่าจินตะหราไม่ใช่วงศ์เทวัญส่วนอิเหนากับบุษบานั้นเป็นวงศ์เทวัญด้วยกัน เดียวนี้อิเหนาได้ติดตามมาเพราะความรัก จากนั้นก็ต้อนคางความมาดับไฟ ตนเองลอบมาลวงเกินบุษบา

โอบอุ้มนงลักษณ์ใส่ตักไว้

นาสาสูบรสสุมาลี

ลูบไล้ประทุมทองผ่องศรี

หอมกลิ่นเทวีฟุ้งขจร

(เล่ม 2 หน้า 231)

บุษบากรีต่องว่าสงสัยว่าจะเป็นอิเหนาลอบเข้ามารังแกนาง หยิกข่วนอย่างไรก็ไม่วางมือ มะเดหีร้อนใจให้ประเสริฐซึ่งเป็นพี่เลี้ยงของบุษบาไปจุดเทียนมา ครั้นพอจุดเทียนมาถึงฝ่ายของอิเหนาก็ต้อนคางความบินออกไปเทียนที่นางถือมาดับ ทำเช่นนี้อยู่สามครั้งแล้วยังไม่ได้ไฟ บังเอิญนางเห็นปล้องไม้จึงหยิบเอามาครอบ ค้างคาวจึงไม่สามารถกระพือปีกพัดให้ไฟดับได้ พอมาถึง นางเปิดปล้องไม้ออก จึงเห็นอิเหนาอุ้มบุษบาไว้บนตัก บุษบารีบเคลื่อนไหวออกจากตักอิเหนา แต่อิเหนาก็ยังถืออยู่ดื้อมื่อไว้ การทำเช่นนี้ทำให้มะเดหีโกรธมาก ต่อว่าอิเหนาที่อิเหนาทำไปโดยไม่เกรงใจนางซึ่งเป็นถึงมะเดหีของท้าวดาหะ อิเหนาตอบเอาดีเข้าตัวความว่า

เมื่อนั้น

ทูลสนองพระชนนีไป

อันทางบุษบาบังอร

แต่ยังเยาว์อยู่ด้วยกันมา

หักหาญเอาไปให้ระดู

สู่ตายไม่เสียตายชีวิต

ระเด่นมนตรีก็แก้ไข

ลูกมิได้องอาจหังการ

พระบิตร์ไต่ยกให้แก่ข้า

พระมารดาก็แจ้งอยู่ด้วยกัน

สุตริกสุดรู้จะอดกลั้น

จะทราบถึงทรงธรรมก็ตามที

(เล่ม 2 หน้า 233)

มะเดหีแก้ว่าอิเหนาเป็นคนตัดขาดมาจึงยกให้จรกา อิเหนามาทำหยาบหยามเช่นนี้แกล้งให้บุษบาได้อายซ้ำอีก อิเหนาก็แก้ตัวและแสดงความดีอัน พุดเอาแต่ได้ ดังความว่า

ซึ่งว่าลูกสลัดตรอนราน

คือใครที่ได้ถือสาร

พระมารดาได้ไหนมาพาที

ไม่เลี้ยงเยาวมาลย์เหมือนว่านี้

มาว่าขานจึงทราบบทศรี

จงชี้ความชั่วเอาตัวมา

(เล่ม 2 หน้า 234)

อันที่จริงเมื่อครั้งท้าวกูเรป็นให้อิเหนากลับกูเรป็นเพื่อไปเข้าพิธีแต่งงานกับบุษบานั้น อิเหนาทั้งเขียนสารและฝากถ้อยคำตรอนขนาดกล่าวว่า

อันการที่จัดแจงไว้

แม้ใครมาขอบุษบา

อย่ามีอาลัยเลยกับข้า

จงให้ตามปรารถนาเช่นนั้น

(เล่ม 1 หน้า 258)

ท้าวฤๅณโอรสอิเหนา เกรงใจท้าวดาหาซึ่งเป็นน้องและสงสารบุษบา จึงแจ้งมาเพียงว่า อิเหนาไปเที่ยวป่าเลยไปหมั่นหยายังไม่กลับ ขอเลื่อนพิธีวิวาห์ไปจนกว่าอิเหนาจะกลับมา ท้าวดาหาซึ่งทราบความจริงที่อิเหนาไปอยู่หมั่นหยายังไม่ยอมกลับอยู่แล้วจึงกริ้วมาก ประกาศยกบุษบาให้ชายคนแรกที่มาสู่ขอ บุษบาจึงต้องตกเป็นคู่หมั้นของจรงกา การที่ท้าวฤๅณโอรสพยายามผ่อนผัน กล่าวแต่ถ้อยคำที่อ่อนมน้ำใจ ทำให้อิเหนาใช้เป็นข้ออ้างถามว่าใครเป็นผู้ถือสารที่อิเหนาตัดรอนบุษบามาถวายมะเดหี เป็นทำนองว่าตนไม่เคยส่งสารมาตัดรอนว่าจะไม่อภิเษกกับบุษบา สุดท้ายแสดงอาการตื้อตึง แสดงอำนาจว่าถ้าแม้มะเดหีคิดว่าบุษบาเป็นของจรงกาก็ให้ตามจรงกามาต่อสู้แย่งชิงเอาไปและยังโทษทางฝ่ายดาหาว่าทำข่มเหงอิเหนาโดยแย่งชิงบุษบาซึ่งเป็นคู่หมั้นโดยชอบธรรมไปให้แก่อจรงกา ดังความว่า

อันนางนี้เป็นของลูก	รักใคร่พันผูกหนักหนา
พระชนนีวาทของจรงกา	ก็ให้ตัวขึ้นมาสืบชัย
แม้แพ้แลจึงจะส่งนาง	บัดนี้ที่จะวางอย่าสงสัย
ชวนกันข่มเหงไม่เกรงใจ	เอาเมียเขาไปให้จรงกา

(เล่ม 2 หน้า 234)

มะเดหีไม่รู้จักจัดการอย่างไรกับความตื้อตันของอิเหนา และเกรงเรื่องนี้รู้ไปถึงท้าวดาหาซึ่งจะมีความผิดถึงตน จึงต้องเอาน้ำเย็นเข้าลูบ ปลอบอิเหนาว่า

แม้รักอย่าให้น้องได้อาย	แม่จะช่วยเบี่ยงบ่ายผ่อนผัน
เห็นจะสมดังจิตที่คิดนั้น	อันจะทำดังต้นไปดังนี้
ก็จะทรงพระโกรธมากไป	ที่ไหนจะได้นางโฉมศรี
เจ้าจงตรึกดูให้ชอบที่	สุดแต่แต่ดีด้วยกัน

(เล่ม 2 หน้า 235)

อิเหนาสงสารบุษบาว่าจะได้อาย แต่ก็ยังไม่วางใจคาดคั้นให้มะเดหีปฏิญาณต่อหน้าพระปฎิมาว่าจะช่วยให้ได้กับบุษบาก่อนจึงจะปล่อย ดังความว่า

จงให้สัตย์ปฏิญาณแก่ลูกรัก	จำเพาะพัคตร์พระปฎิมาก่อน
แม้รับจะให้ได้บังอร	จะวางกรรทัยให้โคลคลา

(เล่ม 2 หน้า 235)

มะเดหีจึงใจ ไม่รู้ว่าจะแก้ไขได้อย่างไรจึงรับคำ แต่ก็รับคำเพียงว่า

แม่จะทูลเบี่ยงบ่ายให้หายโกรธ	พระจะเคืองคุมโทษไปถึงไหน
จะผันผ่อนวอนว่าภวไนย	สุดแต่จะให้ได้แก่เจ้านี้

(เล่ม 2 หน้า 235)

อิเหนายังไม่พอใจเพียงเท่านั้นยังขอเปลี่ยนเครื่องทรงกับบุษบาอีกด้วย บุษบาไม่ยินยอม มะเดหีเกรงเรื่องจะยืดเยื้อ เกรงว่าถ้าความรู้ไปถึงท้าวดาหาจะมีโทษ จึงรับเครื่องทรงของอิเหนามาเปลี่ยนให้บุษบาและส่งของบุษบาให้อิเหนา การทำเช่นนั้นกลายเป็นมัตจำแต่ทำให้บุษบาโกรธอิเหนา ถึงขนาด “ดั่งเลือดตามารศรีจะหยดลง” มะเดหี

ต้องปลอมประโลมให้บุษبانึกถึงมะเดหีว่าจะมีความผิดที่พานางไปจนเกิดเหตุไม่งามดังความว่า “แม่นสองกษัตริย์
ทราบกิจจา โทษาแม่นี้จะหนักนัก” และปลอมอีกว่าถึงอิเหนาจะมาต้องตัวแต่ก็ไม่ใช่คนอื่น เป็นวงศ์เทวัญด้วยกัน

ความต้อรันของอิเหนาแสดงออกอย่างชัดเจน เมื่อท้าวดาหาให้ขับรำลึกการเทพารักษ์ในศาลก็แสวงไปขับ
เปรียบเปรยและชมชู้จรกา จรกาผู้ที่ลูกออกมาจะร้องแก่ อิเหนาแกล้งว่าคนตักลองดีจึงหะไม่ตี ไม่เข้าทำนองแล้ว
เข้าไปตักลองเสียงดังกลบเสียงจรกา ท้าวดาหาเห็นอิเหนาเป็นเช่นนั้นไม่รู้อะไรจะจริงเสด็จขึ้น

หลังจากกลับเข้ากรุงดาหาแล้วอิเหนาเฝ้าเพียงให้มะเดหีช่วย มะเดหีก็เฝ้าแต่ผัดผ้อน จนเมื่อท้าวกูเรเป็น
มาถึงดาหา คืบแรกทั้งสองบรรทมห้องเดียวกัน อิเหนาแอบฟังท้าวกูเรเป็นช่วยพูดขอให้ยกโทษและขอโทษให้อิเหนา
ก็ทราบว่าเป็นสำเร็จเพราะท้าวดาหาไม่สามารถคืนค่าได้ ระหว่างความทุกข์ทนทรมานทราบดีหนทางที่จะได้บุษบา
มาเป็นคู่ อิเหนาขอให้สียะตราขอสไบทรงของบุษบาให้ ครั้นนี้ได้สมใจพอทูลเกล้าความทุกข์ของอิเหนาได้บ้าง

ท้าวดาหาให้เตรียมการอภิเษกบุษบากับจรกา อิเหนาเหลือที่พึ่งอีกเพียงคนเดียวคือ มะเดหี ที่ได้ให้สัตย์
ต่อกันต่อหน้าองค์พระปฎิมาโดยรับปากไว้ว่าจะช่วยจึงรีบไปเตือนมะเดหีคราวนี้มะเดหีไม่สามารถผัดผ้อนได้ต่อไป
จึงตอบว่า

ซึ่งจะช่วยธุระหลานรัก
แต่คอยคอยก็ไม่ได้ช่อง
เจ้าจะคิดอ่านได้นั้นใดดี

สุดปัญญาในครั้งนี้
ซึ่งจะทูลละอองบทรึ
ก็ตามที่เกิดอย่าน้อยใจ
(เล่ม 2 หน้า 286)

คำตอบนี้ทำให้อิเหนาหมดที่พึ่ง อิเหนาทุกข์หนักมองไม่เห็นทางที่จะขัดขวางการอภิเษกบุษบากับจรกา
ไม่สง ไม่สวย พอถึงวันอภิเษก อิเหนาได้ยินเสียงมหรสพยิ่งกลัดกลุ้มประกอบกับอดอาหารมาหลายวันก็สลบลง
ท้าวกูเรเป็น ท้าวดาหา และมเหสีพร้อมด้วยพระประยูรวงศ์ เสด็จมาดูอาการอิเหนา หมอนวด หมอยาแก้ไข
เท่าไรก็ไม่ฟื้น ทุกคนต่างก็ร้องไห้อาลัยรัก อิเหนาได้ยินเสียงแว่วๆ ฟังคืนสติ ท้าวดาหาจึงสั่งงดพิธีอภิเษกด้วย
ความสงสารหลาน

สังคามระดาแจ้งข่าวการงดพิธีอภิเษก แล้วปลุกปลอบอิเหนาให้คิดการเพื่อช่วยตนเอง อิเหนาจึงวางแผน
ให้สังคามระดาไปแต่งถ้ำไว้ในป่าปลูกต้นไม้ไว้อย่างงามบริเวณนั้น เตรียมการลักบุษบาไป จากนั้นก็ทูลท้าวดาหา
ให้จัดพิธีอภิเษกระหว่างจรกากับบุษบา แต่ตนเองขอออกไปไล่เนื้อในป่า จะกลับเข้ามาเมื่อเสร็จพิธีอภิเษกแล้ว
ท้าวดาหาเข้าใจว่าอิเหนาคงทำได้แล้วแต่ไม่อยากอยู่ร่วมพิธีเพราะเสียใจที่บุษบาต้องเข้าพิธีอภิเษกกับจรกาจึง
อนุญาต อิเหนายกไพร่พลไปตั้งค่ายอยู่ในป่า เมื่อถึงวันพระราชพิธีอิเหนาให้ทหารทำเป็นชาวกะหมังกุหนึ่งม
ปล้นเมือง เผาโรงมหรสพจนเกิดความวุ่นวายขึ้น ตนเองปลอมเป็นจรกาเชิญรับสั่งท้าวดาหาไปรับบุษบาออกมาจากวัง
พาไปยังถ้ำที่แต่งไว้ มีเพียงบาหยันกับประเสหรันพระพี่เลี้ยงของบุษบาสองคนเท่านั้นที่ตามเสด็จได้ทัน

เมื่อเสด็จออกนอกประตูเมืองแล้วก็แสดงตัวว่าเป็นอิเหนาไม่ใช่จรกา บาหยันต่อว่าว่าทำให้ตกใจ อิเหนา
กล่าวแก้ว่าถ้าไม่ทำเช่นนี้ก็จะไม่ได้นาง โดยให้เหตุผลเป็นสองข้อ

ข้อแรกกล่าวว่า มะเดหีรับปากว่าจะช่วยแล้วไม่ช่วย ไม่รักษาคำพูด ดังความว่า

มะเดหีจะช่วยแล้วไม่ช่วย
แม้มีปลอมปล้นเป็นกลใน

รับเล่นรยรยแล้วไม่ได้
ที่ไหนจะพ้นมรณา
(เล่ม 3 หน้า 22)

ข้อที่สอง การที่ต้องปลอมเป็นจระกานี้ก็เพราะ ถ้าเป็นอิเหนาแล้วก็คงไม่สามารถอ้างรับสิ่งเข้าไปถึงห้องบรรทมของบุษบาได้ และต่อว่าพี่เลี้ยงทั้งสองที่ให้คำสัญญาไว้ว่าจะช่วยให้บุษบาได้กับอิเหนาเมื่อครั้งไหว้พระปฏิมาแล้วไม่ช่วยความว่า

แม้มิปลอมมองค์ทำตรงไป	พี่ฤจะได้นางมา
อันหนึ่งซึ่งได้ปฏิญาณ	ที่ในวิหารบนภูผา
ยังได้เหมือนคำที่สัญญา	ฤว่ากล่าวแกล้งแสร้งลวงกัน
	(เล่ม 2 หน้า 23)

เมื่อเดินทางมาถึงที่ประทับตันทางซึ่งไพร่พลของอิเหนาพักอยู่ก็สั่งให้สังคามาระดาหยุดอยู่ที่นั่น มีข่าวใด ๆ ให้ไปบอกที่ถ้ำ แล้วพาบุษบาไปถ้ำที่แต่งไว้

ความตอนนี้อิเหนาเกี่ยวพาบุษบาในถ้ำแสดงถึงฝีมือของอิเหนาได้เป็นอย่างดี เมื่อพาบุษบามาวางไว้ในถ้ำแล้วปลอมโยนให้หยุดร้องไห้ อิเหนาสามารถให้เหตุผลที่แสดงความห่วงใย รักใคร่บุษบามากมาย เช่น บุษบาหยิกข่วนอิเหนากว่า “เจ้าหยิกข่วนพี่ส่วนแต่รอยเล็บ” แต่ด้วย “ความรักจักเจ็บก็หาไม่” ที่เป็นห่วงก็คือ “เสียตายเล็บของน้องสงวนไว้ จะหักไปเสียเปล่าไม่เข้าการ”

บุษบาไม่สนใจอิเหนา ฝ่าแตร้าฟันเสียใจที่ถูกอิเหนาลักพาตัวมาทำให้อับอาย ความข้อนนี้เป็นเรื่องจริงแต่อิเหนากลับให้เหตุผลเข้าข้างตนเองว่า ผู้ที่ลักนางมาซึ่งคือตนเองนั้นเป็นวงศ์เทวัญซึ่งสมศักดิ์สมตระกูลกับนางดังความว่า

ใช้อื่นไกลหาไหนมาเล่า	นงเยาว์อย่ารังเกียจเตี้ยตจัน
สมศักดิ์สมตระกูลเสมอกัน	ว่าโยอย่างนั้นก็ลยา
	(เล่ม 2 หน้า 26)

อิเหนาให้เหตุผลอีกว่า “พี่ทำโดยสุจริตจิตจง มิให้เสียสุริวงศ์สัญญา” หมายความว่า การที่ต้องลักนางมาเสียจากวังเป็นการทำโดยบริสุทธิ์ใจ ถ้าไม่ลักพาตัวนางมาเสีย นางก็ต้องตกเป็นของจระกซึ่งเป็นระตุ ทำให้วงศ์อสุริยาต้องปะปนกับวงศ์ของระตุ ดังนั้นการที่ลักพาตัวนางมาจึงเป็นการกระทำที่ถูกต้อง

ครั้นบุษบาล่าว่าอิเหนาจะทำให้บุษบาถูกตราหน้าได้ว่า “รักสามิทานกว่าความอาย” อิเหนาก็ตัดว่า ครั้งนั้นจินตะหราเป็นผู้เสนอมาก่อน อิเหนายังหนุ่มจึงหลงไปแต่ก็รักเล่นเช่นชู้เท่านั้น ไม่ได้ยกย่องอะไร ดังความว่า

อันนางจินตะหราวดี	ใช้พี่จะมุ่งมาดปรารถนา
หากเขาก่อนก่อนหย่อนมา	ใจพี่พาลก็งวยไป
พี่ลอบโลมเล่นแต่เช่นชู้	มิได้เลียงเป็นคู่พิสมัย
	(เล่ม 3 หน้า 27)

นอกจากนั้นยังให้สัญญาว่า “ถึงจะมีเมียก่อนสักนับร้อย ก็เป็นน้อยแก่ยอดเสนหา” ครั้นบุษบาล่าตอบคำพูดของอิเหนาที่ว่าไม่เลียงจินตะหรานั้นให้คิดดูให้ดีเพราะในสารที่มีมาถึงท้าวดาหานั้นมีความชัดเจน “ว่าไม่เลียงช้านั้นแน่นอน” ถ้อยคำที่แสดงความเจ็บช้ำของบุษบามีว่า

ก็ย่อมรู้อยู่ทั่วว่าชั่วชาติ
จึงเรีสร้างห่างกันแต่นั้นมา
ไพร่ฟ้าประชากรก็ร้อนรน

เจ้าสลัดตัดขาดไม่ปรารถนา
พระบิดาอาดูรฟูมไฟ
ได้เคืองแค้นทุกซทนมน์ไหม้
(เล่ม 3 หน้า 27-28)

อิเหนาหมดทางโต้แย้ง ในที่สุดก็ใช้วิธีขอความเห็นใจและกล่าวว่าถ้านางไม่ยกโทษให้จะขอลา จะเดินทางอยู่ในป่าจนตาย ไม่กลับไปยังหมั้นหย้า แล้วแก้มมาสั่งยะรุตะให้เตรียมทหารเพื่อให้พี่เลี้ยงของบุษบาเข้าใจว่าจริง

การณ์เป็นไปดังที่อิเหนาคิด พี่เลี้ยงของบุษบาขอร้องอิเหนาว่าอย่าเพิ่งไปและรับอาสาจะช่วย บาทยันกับประเศหรับรับเข้าไปลอบประโลมบุษบาโดยให้เหตุผลว่า บัดนี้บุษบาก็ถูกอิเหนาต้องตัวแล้วถึงสองครั้ง ไม่ควรให้ชายอื่นได้ต้องตัวอีก อิเหนาเป็นวงศ์เทวัญเสมอกัน รูปร่างหน้าตาทั้งงาม การที่อิเหนาลักนางมานี้ก็ด้วยความรักที่ใหญ่หลวง แต่เมื่อบุษบาไม่เมตตา อิเหนาจะเดินทางเข้าป่าทั้งทั้งสามนางไว้ที่นี่ บุษบาไม่รู้จะทำอะไร เพราะทำอย่างไรก็ดูจะไม่สมควรเสียทั้งนั้นจึงร้องให้ อิเหนาเข้ามาลอบ บุษบาอ่อนวอนให้อิเหนาพาไปส่งที่ดาหาโดยกล่าวว่า อยากรู้ ก็ตามท้าวดาหาจะต้องยอมให้นางอภิเษกกับอิเหนาแน่ๆ อิเหนาตอบว่าแต่เดิมอิเหนาโคกเศรัที่บุษบาจะเข้าพิธีอภิเษกกับจรกา มีความทุกข์จนเจ็บไข้แทบตาย ท้าวดาหาจะไม่ยอมยกโทษให้นือเหนาลักนางมาจากพระราชวังอีก ท้าวดาหาหรือจะยกโทษให้ แล้วถ้าเป็นเช่นนั้นบุษบาเองจะกล้าขัดคำของท้าวดาหาได้หรือ ถ้าบุษบาให้คำสัตย์ว่าจะขัดคำของท้าวดาหาได้ก็จะพากลับไป บุษบาตอบว่า

อันพระชนนีบิดุเรศ
ทรงพระคุณเป็นพันคนนา
ไม่เคยละเมิดบรรหาร

เป็นที่เกิดเกศเกศา
จะให้เคืองบาทกาลใด
จะให้สัตย์ปฎิญาณกระไรได้
(เล่ม 3 หน้า 36-37)

ในที่สุดอิเหนาก็ใช้วิธีโลมนางจนได้นางบุษบา

ความต้องการของอิเหนารั้งนี้ทำให้ได้บุษบาตามที่ตนต้องการ แต่ในเมืองดาหา หลังจากช่วยกันดับไฟแล้วก็ทราบว่ามีผู้แจ้งว่าเป็นจระกามาจับบุษบาไป ทุกคนต่างคิดตรงกันว่า เป็นอิเหนาแก้มปลอมตัวมาเพราะจระกาช่วยท้าวดาหา บัญชาการดับไฟไม่ได้หายไปไหน แต่ไม่มีใครกล้าพูดเนื่องจากเกรงใจท้าวกูเรเป็น จระกาและ ท้าวลาล่ำก็คิดเช่นนั้นจึงทูลลาท้าวดาหาออกไปตามหาบุษบา ทั้งสองเดินทางมาจนพบพลับพลอิเหนาที่กลางป่า สังคามาระดาซึ่งอยู่เฝ้าที่นั่นส่งม้าเร็วไปแจ้งข่าวให้อิเหนารับมาพบจระกาและท้าวลาล่ำ เมื่ออิเหนามาพบจระกาและท้าวลาล่ำก็แสร้งถามข่าวการอภิเษกของจระกากับบุษบา จระกาสิ้นสงสัยแต่ก็บอกว่าทุกคนแม้กระทั่งชาวเมืองมันใจว่าอิเหนาเป็นคนลักบุษบาไป อิเหนาแนะนำให้จระกาและท้าวลาล่ำไปตามหาบุษบาทางกรุงกะหมังกุหนิง ส่วนตนจะช่วยตามหาแถวนี้เอง เมื่อทั้งสองลาไปแล้วอิเหนากลับมายังถ้ำเพื่อลาบุษบาไปแก้สงสัยในกรุงดาหา

คืนนั้นอิเหนาขอเปลี่ยนข้าโบริกับสไบทรงของบุษบาและมอบแหวนไว้ให้นางดูต่างหน้า รุ่งเช้าอิเหนาออกเดินทางไปแก้สงสัยที่กรุงดาหา สังคามาระดาซึ่งกลัวว่าเย็นๆ จะกลับ ถ้าเย็นแล้วยังไม่กลับให้พานางขึ้นระแทะไปเก็บดอกไม้ในสวนที่ปลูกเตรียมไว้ ให้เพลินใจ

บุษบาคอยอิเหนาจนเย็นอิเหนายังไม่กลับ ประสันดาจึงพาบุษบาและพี่เลี้ยงทั้งสองขึ้นระแทะไปชมสวนซึ่งแต่งไว้งดงาม องค์ปะตาระกาหลาไม่พอใจที่อิเหนาทำอหังการบรรดาลลมหอบระแทะไปไว้ที่ป่าชายแดนประมอดัน

จากนั้นแปลงให้บุษบาเป็นชาย มอบกริชจารึกชื่อว่าอุณากรรณแล้วอวยพรว่าไปที่ใดก็ให้มีแต่คนรัก ทำการสิ่งใดให้สำเร็จ ไม่แพ้ใคร แต่สาปว่า

ถึงจะพบอิเหนากูเรป็น
ต่อสี่พี่น้องร่วมเวียงชัย
ใครใครนอกนั้นทั้งปวง

ให้แคลงกันพื้นเพื่อนสงสัย
จึงให้รู้จักศักดิ์กัน
อย่าให้ล่วงแจ้งการหลานขวัญ
(เล่ม 3 หน้า 85)

ท้าวประมอตันพบกับอุณากรรณกับพี่เลี้ยง รู้สึกรักใคร่จึงนำไปเลี้ยงเป็นโอรส ให้เรียนวิชาสำหรับกษัตริย์ อิเหนากลับมารู้ว่าบุษบาหายไปก็ออกติดตาม ทั้งสองพบกันหลายครั้งแต่ก็จำกันไม่ได้ตามคำสาป ต่อมาสี่ะตรา ออกติดตามมาพบวิยะดา จึงลั่นสวดคำสาป ทั้งสี่จำกันได้และพักอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขที่เมืองกาหลัง ต่อมา สี่ะตราและวิยะดาเห็นว่าอิเหนาเกรงความผิดไม่ยอมกลับบ้านเมืองและเกรงว่าอิเหนาจะพาบุษบาหนีต่อไปอีกจึงลอบ มีจดหมายไปทูลต่อท้าวดาหาและท้าวกูเรป็นซึ่งต่างก็โศกเศร้าที่อิเหนาและบุษบาหายไป เมื่อทราบข่าวทั้งสอง พระองค์ดีพระทัยมากชวนมเหสีเสด็จมายังเมืองกาหลังและเมื่อพบกันแล้วก็เตรียมการอภิเษกให้แก่บุตรและบุตรของ ทุกเมือง

อิเหนาเป็นตัวละครที่มีความต้อร้นที่สุด เมื่อต้องการผู้ใดแล้วต้องพยายามให้ได้ เริ่มจากความต้องการ จินตะหรา อิเหนาทั้งวางอุบาย ทั้งถวายของ ทั้งใช้วาทศิลป์จนไดนางสมใจ

ครั้งอิเหนาต้องการบุษบา อิเหนาใช้ทั้งเล่ห์กล แสวงหาผู้ช่วย ถวายบรรณาการก็ไม่สำเร็จทุกขัตรอมจนสลบ แล้วกลับมีกำลังใจขึ้นใหม่ วางแผนการลักพาบุษบาจนไดนางไปไว้ในถ้ำ แต่ก็ไม่ลั่นสวดเพียงนั้นองค์ปะตาระกาหราบรรดาให้ลมหอบบุษบาไปเสียแถมยังสาปอีกว่าถึงพบกันก็จำกันไม่ได้จนกว่าพี่น้องทั้งสี่จะมาพร้อมหน้ากัน อิเหนาออกตามหาบุษบาทั้งที่ไม่รู้ว่าจะไปตามหาทางที่ไหน พบกันก็หลายครั้ง รบร่วมกันก็หลายหน แต่ก็จำไม่ได้ตามคำสาปขององค์ปะตาระกาหรา จนในที่สุดเมื่อพี่น้องทั้งสี่ได้มาพร้อมหน้ากันจึงจำกันได้

ความต้อร้นของอิเหนานี้มีทั้งต้อด้วยการกระทำ เช่น แกล้งทำหลับเพื่อให้รู้ว่าไม่เห็นด้วย ใช้กิริยาโลมนางจะหยิกตีกิไม่ยอมท้อจนนางใจอ่อนหรืออ่อนใจไปเอง ต้อด้วยการใช้กำลัง เช่น จับบุษบาไว้ไม่ยอมปล่อยจนกว่าจะได้ คำรับรองจากมะเดหวีว่าจะช่วย ต้อด้วยการวางแผนการ เช่น ทหาทางออกจากกูเรป็นเพื่อไปหาจินตะหรา วางแผนให้เข้าใจผิดจรงกา วางแผนเผาโรงมหรสพแล้วลักบุษบาจากกรุงดาหา ต้อด้วยการใช้คำพูดพลิกแพลงเพื่อให้พันผิด เช่น เมื่อจินตะหราบอกว่าตนเป็นเพียงระตุต่าศักดิ์ต่างจากบุษบาที่เป็นวงศ์เทวัญ ก็ตอบว่า จินตะหราไม่ได้ต่างจากบุษบาเพราะทั้งสองเป็นน้องของอิเหนาเช่นกัน แต่พอบุษบาต่อว่าเรื่องไปหลงจินตะหรากลับยกข้อที่ว่าจินตะหราไม่ใช่วงศ์เทวัญขึ้นมาอ้างและว่าไม่คิดจะยกย่องจินตะหรา หรือเมื่อจนด้วยเหตุผลที่ว่าตนเป็นผู้บอกต้อบุษบา ไม่รู้จะแก้ตัวอย่างไรก็บอกว่าใครเป็นคนถือสารมาแจ้งข่าวให้หาตัวมา และปิดความผิดให้ทางดาหาว่ายกคู่หมั้นของตนให้จรงกา หากจรงกายากได้คืนให้มารบแย่งไป ซึ่งคำพูดเหล่านี้เป็นการพูดที่เรียกว่า “ข้างๆ คูๆ” แต่ไม่ว่าจะต้อร้นเท่าใดผู้อ่านก็จะมองข้ามความต้อร้นนั้นไปเสียเพราะการที่อิเหนาต้อร้นนั้นก็เพราะรักแท้ๆ พฤติกรรมอิเหนาที่แสดงออกว่า “เพราะรักจิ้งจอก” นี่เองที่เป็นจุดเด่นส่วนหนึ่งในเสน่ห์ของเรื่องอิเหนา

หนังสืออ้างอิง

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. อิเหนา เล่ม 1-5. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2510.